

Кожемякін Дмитро Юрійович,
*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
факультету геології, географії, рекреації і туризму Харківського
національного університету імені В. Н. Каразіна, м. Харків*

Прасул Юлія Іванівна,
*кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри фізичної
географії та картографії Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна, м. Харків*

Сержантова Юлія Юріївна,
*старший викладач кафедри фізичної географії та картографії
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
м. Харків*

ЛАНДШАФТНО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПРОСТІР ЯК ЕЛЕМЕНТ ОНОВЛЕНОГО ПОГЛЯДУ НА РЕКРЕАЦІЙНЕ ПЛАНУВАННЯ

Теорія рекреаційної географії розвивається в Україні вже майже 100 років. Однією з перших концепцій була концепція територіальних рекреаційних систем (ТРС) як об'єктивних і соціальних формувань, однієї з підсистем народного господарства. Ця концепція представлена широко в усіх підручниках, незважаючи на поступову втрату своєї актуальності через зміну підходів до господарювання і акцентування уваги на сталому розвитку території. Іншим поняттям, яке стало увійшло до підручників є територіально-рекреаційний комплекс (ТРК), але етапність його формування пов'язана з популяризацією і збільшенням кількості закладів обслуговування, але ніяк не з принципами сталого природокористування.

У науковій літературі активно поширюється термін «рекреаційний ландшафт» щодо території, де відбувається рекреаційна діяльність і щодо території як об'єкту споглядання [3, с. 103], виділені його функціональні типи (лікувально-оздоровчий, спортивно-туристичний, пейзажний, природно-антропогенний, культурно-

інформаційний) [1]. Для виділення різновидів окремих з зазначених видів використаний ландшафтний підхід. Також є спроби впровадження терміну «туристсько-рекреаційний ландшафт» з екологічним, спортивно-оздоровчим, оздоровчо-рекреаційним, екзотично-екстремальним, сакральним, поселенським підтипами [2, с. 49].

В Україні реалізована вдала практика ландшафтного планування щодо збереження цінності ландшафту як відпочинкового простору на прикладі модельної території Черкаської області [4, с. 61-62]. Залучивши такі критерії оцінювання як різноманіття, своєрідність, краса, застосувавши методичний підхід аналізу просторів, визначено естетичну та культурну цінність ландшафтів, картографовано привабливість ландшафтів для рекреації та туризму.

Сучасний стан розвитку географічної науки дозволяє зараз перейти на наступний етап бачення типізації територіальних утворень, що мають сприятливі умови для реалізації рекреаційної діяльності. З погляду на просторову часову диференціацію природних рекреаційних ресурсів, особливості просторово-часової взаємодії рекреантів з довкіллям виникла необхідність обґрунтування концепції територіального ландшафтно-рекреаційного простору. На нашу думку, різновиди рекреаційної діяльності формуються з урахуванням особливостей і різноманітності рекреаційних ресурсів, насамперед, природних. Базовість саме природних ресурсів для розвитку рекреаційної діяльності визначено у підручниках і монографіях.

Таким чином, пропонуємо під територіальним ландшафтно-рекреаційним простором (ТЛРП) розуміти природні та природно-антропогенні геосистеми, зокрема культурний ландшафт рекреаційного типу, який здатний задовольняти потреби людини у психофізіологічному відновленні і розширенні екологічного світогляду на основі використання природних умов і ресурсів (природних елементів рекреаційного потенціалу) на засадах сталого розвитку.

ТЛРП має ландшафтно-географічну прив'язку, регіональні особливості і такі риси як мозаїчність, ступінь стійкості, атрактивність, контрастність.

Лева територія Харківської області має виражену екотональну ландшафтну структуру, характерну для лівобережного лісостепу України. На прикладі ділянки екотону в околицях НПП «Гомільшанські ліси», виділеного у процесі ландшафтних досліджень як тричленний екотон, визначили можливості формування ТЛРП. Дослідна ділянка являє собою ландшафтне угруповування на межі лісостепової (Удинсько-Донецької області) і степової (Орільсько-Донецької області) зон з перетином їх долиною р. Сіверський Донець. Таким чином, на цій території поєднуються схиліві-височинні області з дубово-грабовими лісами із домішками клену, липи, ясеня; рівнини відносно вирівняні, розчленовані ярами і балками з сільськогосподарськими угіддями і окремо збереженими островами різнотравно-типчаково-ковилових степів; балочно-долинні ландшафти з байрачними лісами, степовими ділянками, луками; рівнинні плоскі й слабкохвилясті заплави зі злаково-різнотравною, болотно-різнотрав'яною рослинністю під косовицями, частково розорані, іноді під лісами з дуба й вільхи чорної; рівнини дрібногорбисті з сільськогосподарськими угіддями, вигонами, сосновими й сосново-дубовими лісами. Звісно, таку різноманітність необхідно враховувати при плануванні рекреаційної діяльності. Тричленний екотон значно підвищує свою придатність для організації різноманітних видів рекреаційної діяльності завдяки можливостям поєднання водної, пішохідної, велосипедної, пізнавальної, науково-освітньої, екологічної, прогулянкової рекреації, біоеккурсій, фототуризму, рибальству тощо, виступаючи одним з територіальних ландшафтно-рекреаційних просторів. Таким чином, ми спостерігаємо синергетичний ефект від такого поєднання ландшафтних структур.

Тричленний екотон відповідає таким характеристикам як підвищене біорізноманіття, атрактивність, мозаїчність, сусідство двох домінант, різних за характеристиками природних умов розвитку рекреації, але водночас є екологічно чутливим і характеризується

підвищеною нестійкістю, тому вкрай важливим є планування рекреаційної діяльності на такій території. Урахування ландшафтного різноманіття, зокрема наявності екотонів, в т. ч. і тричленних, у ландшафтному і рекреаційному плануванні дозволяє оптимізувати чисельність рекреантів, розміщення рекреаційних об'єктів, формування мережі пізнавально-рекреаційних і оздоровчих маршрутів, зберігати екологічну рівновагу між стабільними і вразливими компонентами довкілля.

Таким чином, при ландшафтному і рекреаційному плануванні слід ідентифікувати стабільні ландшафтні ділянки і екотони як найбільш вразливі, визначити їх екологічну стійкість і вразливість від впливу рекреаційної діяльності, обґрунтувати норми рекреаційної ємності ділянок різної ландшафтної структури, розробити оптимальну мережу рекреаційних маршрутів з урахуванням засад сталого розвитку, на що буде спрямоване подальше дослідження.

Література

1. Смаль І. В., Барановська О. В. До питання про типізацію та оцінку рекреаційних ландшафтів. *Культура народів Причорномор'я*. 2009. № 176. С.173–177.
2. Дутчак С. В. Туристсько-рекреаційні ресурси ландшафтів. Чернівці: Видавничий дім «Родовід», 2014. 196 с.
3. Ландшафтне планування в Україні / Л. Г. Руденко, Є. О. Маруняк, О. Г. Голубцов та ін.; під ред. Л. Г. Руденка. Київ: Реферат, 2014. 144 с.
4. Методика інтеграції екологічної складової розвитку у просторове планування України (регіональний рівень) / Л. Г. Руденко, Є. О. Маруняк, Ю. М. Палеха, О. Г. Голубцов, Ш. Хайланд та ін. / під ред. Л. Г. Руденка. Київ: Інститут географії НАН України, 2016. 72 с.